
L'enfocament econòmic de la democràcia

PID_00248520

Albert Batlle Rubio

Índex

Objectius	5
1. Introducció	7
1.1. L'escola de l'elecció pública	8
1.2. La teoria política positiva	9
2. Les decisions polítiques individuals	10
3. Les decisions polítiques col·lectives: l'elecció social	13
3.1. El problema de l'elecció col·lectiva	13
3.2. El teorema de la (im)possibilitat	16
3.3. Les possibles solucions al teorema	17
3.3.1. El teorema de Black	18
4. Les institucions polítiques i la generació d'equilibris	23
4.1. Els parlaments	26
5. La competició política en una democràcia	31
5.1. Els electors	32
5.2. Els partits polítics	35
6. Lectures seleccionades	38
Bibliografia	41

Objectius

Els objectius d'aquest mòdul són els següents:

- 1.** Entendre les característiques de l'enfocament econòmic de la democràcia.
- 2.** Veure l'aplicabilitat del model de l'elecció racional a les decisions polítiques.
- 3.** Comprendre el problema formal subjacent a les decisions col·lectives.
- 4.** Entendre el paper de les institucions polítiques.

1. Introducció

L'enfocament econòmic té el seu origen intel·lectual més remot en la línia de pensament iniciada per Jeremy Bentham i James Mill al segle XVIII, i que rep el nom d'**utilitarisme**. Segons l'utilitarisme, la maximització de la utilitat individual (prengui la forma que prengui aquesta utilitat) o, en el pla col·lectiu, el principi de màxima felicitat per al màxim nombre de persones possible, és el criteri que explica el comportament real dels individus i, a més, hauria de ser el criteri que prevalgués en totes les decisions públiques que prengui el govern. En el seu moment, aquesta línia d'investigació oberta per Bentham va tenir molta més influència en el camp de l'economia que en el de la política i es va convertir en una teoria pròpia de l'economia (i abandonada per la política).

L'origen més recent de l'enfocament econòmic de la democràcia cal situar-lo als voltants de la Segona Guerra Mundial, amb el desenvolupament modern de la ciència política com a disciplina acadèmica. Aquells anys van marcar un canvi de paradigma en la ciència política que va significar un gran avenç en la seva evolució: l'enfocament jurídic fins aleshores prevalent va ser substituït per una nova perspectiva influïda pel **conductisme** dominant en la psicologia i la sociologia. Mentre que l'enfocament jurídic tenia com a objectius essencials la descripció legal del funcionament de les institucions democràtiques i la discussió i proposta normativa sobre quines eren les millors institucions polítiques, el conductisme es caracteritzava per prendre com a unitat d'anàlisi l'individu (no les institucions) i per donar molta importància al mètode científic i a la utilització de tècniques quantitatives per verificar les hipòtesis sobre el comportament humà observable. En aquest sentit, el conductisme va representar una primera influència per a la projecció de la ciència política com a disciplina científica. Però el conductisme no només va acostar la disciplina a l'estatus de ciència, sinó que també va inaugurar una llarga etapa en la disciplina caracteritzada per la influència dominant de la sociologia i del mètode discursiu.

Una altra influència que va facilitar l'eclosió de l'enfocament econòmic de la democràcia va ser el treball de l'economista **Joseph A. Schumpeter**, un autor que descrivia de manera contrastable empíricament el funcionament dels processos democràtics realment existents. En aquest sentit, Schumpeter afirmava que la democràcia es reduïa a la lluita electoral pel poder polític per part de determinats grups polítics i, en aquesta lluita, presentava els candidats com els «productes» que els votants-consumidors «comprarien» amb el seu vot. Sota aquesta perspectiva schumpeteriana, conceptes característics de les teories clàssiques de la democràcia com ara la justícia, el bé comú o la voluntat general, no tenien res a veure amb el funcionament real de les democràcies existents.

Sigui com sigui, la influència de l'utilitarisme i de Schumpeter (a nivell substantiu) i del conductisme (a nivell metodològic) va facilitar l'aparició de l'enfocament econòmic de la democràcia. De manera resumida, aquest enfocament redueix la seva concepció de la democràcia a un mecanisme utilitzat col·lectivament per a l'agregació de preferències individuals. L'enfocament econòmic es destaca per analitzar aquest mecanisme des d'una visió positiva i no normativa, de manera que analitza «com és» el funcionament real de la democràcia i no tant com «hauria de ser» (o ens agradaria que fos) aquest mateix funcionament. El que avui en general s'entén per enfocament econòmic de la política (o la democràcia) és el resultat de l'evolució de dos corrents diferents: l'elecció pública (*public choice*) i la teoria política positiva.

1.1. L'escola de l'elecció pública

L'escola de l'elecció pública va néixer als anys seixanta a la Universitat de Virgínia, on treballaven dos dels seus representants més importants, James Buchanan i Gordon Tullock. Amb l'objectiu de reunir acadèmics d'altres disciplines que compartien l'enfocament propi de l'elecció pública, van crear la Public Choice Society i van editar la revista *Public Choice*. Fins als anys cinquanta i seixanta, la imatge del govern que predominava entre els economistes era la d'un instrument corrector capaç de millorar els efectes no volguts derivats de les errades del mercat. Els economistes observaven que, tot i que teòricament el mercat competitiu era molt eficient en l'assignació dels recursos, el món real estava farcit del què precisament anomenaven «errors» del mercat. Els economistes entenien que la funció essencial dels governs era proporcionar «solucions» a aquests problemes, solucions que s'adoptarien seguint el principi fonamental d'augmentar el benestar social que havia d'orientar la seva actuació.

Aquesta imatge benèvola i gairebé mítica dels governs va començar a ser qüestionada en comprovar que no es corresponia amb les observacions del món real: en primer lloc, els governs no sempre adoptaven les solucions òptimes que proposaven els economistes i, en segon lloc, la intervenció dels governs no sempre generava eficiència econòmica. En conseqüència, la pregunta interessant va passar a ser la següent: si els governs havien de corregir els errors del mercat, per què intervenien de manera que generaven ineficiències econòmiques? L'escola de l'elecció pública intenta aportar una resposta a aquesta pregunta. L'elecció pública constata que els governs no són actors unitaris als quals es pugui atribuir una intencionalitat i, per tant, dotar d'una dimensió moral; contràriament, els governs s'entenen com un conjunt de processos per mitjà dels quals els individus que en formen part es relacionen. Així doncs, les decisions i les polítiques governamentals són el resultat de les interaccions entre els individus que formen part dels governs i aquestes interaccions s'estructuren mitjançant les regles que defineixen el sistema polític i constitucional. Partint d'aquesta reconceptualització, l'escola de l'elecció pública analitza quin és el funcionament real del procés polític.

Una característica fonamental d'aquesta escola és que aplica el raonament econòmic al procés polític: en aquest sentit, els supòsits que són vàlids per explicar el comportament dels agents en el mercat –la recerca de l'interès propi i la racionalitat– també ho són per explicar el comportament dels agents en l'àmbit de la política. Partint del supòsit que els individus busquen el seu propi interès i no el benestar aliè, el que fa possible la transformació dels interessos individuals en diferents resultats polítics són precisament les regles polítiques que estructurin aquestes interaccions humanes. Així doncs, les regles polítiques i constitucionals contribueixen a explicar els diferents resultats polítics mitjançant la influència que exerceixen en els incentius dels actors que formen part del govern.

1.2. La teoria política positiva

A diferència de l'escola de l'elecció pública, que té el seu origen en l'economia, la teoria política positiva es desenvolupa dins la ciència política com a resposta a les necessitats específiques de la disciplina. Concretament, la teoria política positiva sorgeix de l'intent de convertir l'estudi de la política en una vertadera ciència. L'origen politològic d'aquest corrent implica una adaptació genuïna de l'enfocament econòmic a les especificitats pròpies de l'àmbit polític.

El desenvolupament de la teoria política positiva està vinculat a la trajectòria intel·lectual de William H. Riker a la Universitat de Rochester. Riker buscava un nou mètode que servís com a plataforma sobre la qual construir una nova ciència de la política que s'«escapés» de l'enfocament jurídic o conductista prevalent. El seu llibre *The Theory of Political Coalitions* (1962) va servir de manifest per a la seva nova teoria política positiva. En la part introductòria del volum, titulada «The prospect of a Science of Politics», Riker explicita els principis que havien d'articular la ciència política. En primer lloc, aquesta nova ciència aspira a construir-se sobre una base deductiva derivada d'una sèrie d'axiomes justificats intuïtivament i sotmesos a contrastació empírica. És una teoria positiva perquè els principis que informen i serveixen de base a la seva lògica deductiva són afirmacions que descriuen el món i no enunciats sobre la manera com hauria de funcionar el món. En segon lloc, la nova ciència es caracteritza per desenvolupar anàlisis micro que, basant-se en les decisions individuals dels agents, volen explicar els resultats polítics en l'àmbit col·lectiu. Establint un paral·lelisme amb fenòmens físics que poden ser predits a partir del comportament de les seves partícules (els àtoms), Riker afirma que els resultats col·lectius poden ser predits analitzant el comportament dels agents individuals. Al seu torn, les accions dels agents individuals poden ser predites coneixent les preferències dels individus i l'entorn dins del qual estructurin les seves eleccions. D'aquesta manera, es poden modelar els resultats col·lectius a partir de l'anàlisi de les decisions individuals.

2. Les decisions polítiques individuals

L'escola de la *public choice* i la teoria política positiva tenen en comú que prenen l'individu com a la seva unitat bàsica d'anàlisi: totes dues perspectives fan ús de l'individualisme metodològic. En aquest sentit, l'enfocament econòmic de la democràcia també considerarà que les decisions polítiques de caràcter col·lectiu dependran bàsicament de les decisions polítiques individuals i, de manera molt rellevant, de quin sigui el mecanisme que permeti traduir aquestes decisions individuals en una decisió col·lectiva. Lògicament, abans d'entrar en la discussió dels problemes de les decisions col·lectives, és necessari conceptualitzar com es prenen decisions en l'àmbit individual.

En aquest sentit, el **model de l'elecció racional** és l'instrument analític que permet a l'enfocament econòmic de la democràcia entendre el comportament polític dels individus. Segons el model de l'elecció racional, els individus actuaran políticament (aniran a votar en unes eleccions, aniran a una manifestació o participaran directament en processos revolucionaris per derrocar una dictadura) en funció d'uns quants supòsits que, si més no intuïtivament, semblen molt versemblants.

1) Comportament intencionat

Aquest supòsit del model de l'elecció racional assumeix que el comportament individual té una finalitat i unes raons subjacents. Això pot semblar obvi si l'alternativa a aquesta interpretació del comportament humà és un comportament sense cap propòsit aparent, un comportament aleatori. Tanmateix, si aprofundim una mica, aquest supòsit resulta menys obvi del que sembla. Per dues raons: en primer lloc, perquè no ens diu només que el comportament humà hagi de tenir una finalitat i unes raons, sinó que ens diu concretament que tot comportament humà s'orienta a la realització d'uns fins i és, per tant, instrumental. En segon lloc, perquè aquest supòsit forma part d'un enfocament sobre el comportament humà que entén l'individu com la unitat bàsica d'anàlisi en l'explicació dels fenòmens socials i humans. El model de l'elecció racional no s'ocupa del procés de formació de les preferències individuals (aquest és l'objecte d'altres disciplines com ara la sociologia o la psicologia), sinó que parteix d'uns fins i preferències donats i explica el comportament humà a través de la realització dels fins individuals. De fet, la unitat d'anàlisi fonamental del model de l'elecció racional és l'individu; només l'individu – no el col·lectiu – pot tenir desitjos i intencions i, per tant, només l'individu té capacitat de decisió i de deliberació. Precisament per això, l'explicació dels fenòmens socials només pot tenir com a punt de partida la unitat de la qual parteixen conscientment les decisions.

2) Egoisme individual

Aquest segon supòsit del model de l'elecció racional es desprèn lògicament del primer: si, en termes generals, el que explica el comportament humà és la realització dels fins individuals, ens trobem davant d'un individu que actua políticament per satisfer els seus fins i objectius polítics. En aquest sentit, parlem d'un individu egoista i interessat. Tanmateix, el supòsit egoista no s'ha d'entendre d'una manera limitada: no s'ha de confondre el comportament egoista amb una visió estreta i limitada que l'associa a la recerca de l'avantatge individual a costa dels altres; tampoc no s'ha de confondre el supòsit egoista amb la recerca de l'interès material, és a dir, amb l'acumulació econòmica *stricto sensu*. De fet, el model de l'elecció racional expressa la idea de l'egoisme individual normalment com a «maximització de la utilitat individual». S'assumeix que l'individu tria sempre l'alternativa que maximitza la seva utilitat, és a dir, aquella que després d'ordenar les seves preferències apareix en primer lloc de la llista. Així doncs, anàlogament a l'economia, s'entén que els comportaments dels individus estan orientats a aconseguir el màxim d'utilitat possible (sigui quin sigui el contingut efectiu d'aquesta utilitat individual: efectivament poden prendre forma monetària, però també de benestar de les persones més properes o fins i tot de benestar d'un determinat grup social).

3) Racionalitat

El supòsit de racionalitat que està en la base del model de l'elecció racional es refereix a una racionalitat merament instrumental, això és, a una racionalitat de mitjans i no de fins. Així, partint d'un conjunt donat d'objectius i fins amb els quals s'identifica l'individu, la racionalitat instrumental s'ocupa només d'avaluar les accions que millor condueixen a satisfer-los, sense entrar a considerar aquests fins. El supòsit de la racionalitat assumeix que l'individu és capaç de gestionar i satisfer les seves preferències; això exigeix que sigui capaç de reconèixer-les, comparar-les, ordenar-les i triar entre les diferents alternatives al seu abast la que millor satisfaci aquestes preferències. A més, hi ha tres característiques que identifiquen les decisions preses per individus racionals: la completesa, la reflexivitat i la transitivitat de les preferències. En primer lloc, les preferències dels individus entre diferents alternatives han de ser completes: si existeixen només dos alternatives X (x i y) se suposa que l'individu és capaç d'establir un ordre de preferència entre elles, de tal manera que $x > y$, $y > x$, o $x = y$. En segon lloc, la condició de la reflexivitat determina que per a qualsevol individu A , $x = x$. Finalment, la condició de transitivitat individual estableix que per a un conjunt de tres alternatives X (x , y , z) si es dona per a l'individu A que $x > y$ i que $y > z$, aleshores necessàriament $x > z$.

Dit això, es poden fer dues precisions addicionals al concepte de racionalitat instrumental. En primer lloc, la racionalitat instrumental s'ocupa d'avaluar la consistència dels mitjans respecte als fins, però no d'avaluar la consistència o la bondat d'aquests últims. Això significa que l'individu sempre tria els mitjans (les accions) que millor (amb més probabilitat) el poden portar a satisfer

els seus objectius. En segon lloc, si l'entendem com un atribut que ens permet afrontar les necessitats de càlcul, la racionalitat instrumental es converteix en un supòsit bastant exigent. De fet, les limitacions del model de l'elecció racional es deriven principalment de les limitacions cognitives associades al supòsit de la racionalitat instrumental. En aquest sentit, la utilitat i aplicabilitat del model de l'elecció racional varia amb el nivell d'informació i exigència del càlcul associat a cada context. En entorns caracteritzats per la certesa dels resultats (entorns en què l'individu té tota la informació sobre els possibles resultats, és a dir, sap de manera certa quin resultat es derivarà de la seva elecció), el model de l'elecció racional funciona bé. En condicions de risc, en què és possible atribuir diferents probabilitats als diferents resultats, les operacions de càlcul es compliquen, però el model continua funcionant relativament bé. Tanmateix, en contextos d'incertesa, en què ni tan sols no és possible atribuir probabilitats als diferents resultats perquè no es té prou informació, el model simplement no funciona. D'altra banda, en contextos caracteritzats per la interdependència estratègica de les decisions, és a dir, en què els resultats no només depenen de les pròpies decisions individuals sinó també de les decisions d'altres individus, la utilitat i l'aplicabilitat del model també varia en funció del nivell de complexitat de les situacions estratègiques que es plantegen. En aquest sentit, el model de l'elecció racional no tindrà la mateixa utilitat si l'apliquem a contextos decisionals de dos jugadors i alternatives limitades que si l'apliquem a situacions amb n jugadors i alternatives il·limitades.

Amb aquests supòsits fonamentals, el model de l'elecció racional intenta explicar el comportament dels individus en l'àmbit polític: els individus que voten en unes eleccions, participen en una manifestació o prenen part en una revolució, ho fan perquè amb aquestes accions o comportaments estan maximitzant la seva utilitat enfront d'altres comportaments possibles.

3. Les decisions polítiques col·lectives: l'elecció social

Després de veure els elements que integren el model de l'elecció racional i els supòsits que permeten explicar les decisions i les accions individuals, en aquest apartat recuperem la idea de la democràcia com a mecanisme per a la presa de decisions col·lectives mitjançant l'agregació de preferències (o accions) individuals per veure si aquests mateixos supòsits són aplicables quan les decisions no les ha de prendre un únic individu, sinó que les ha de prendre un col·lectiu. Per tant, l'objecte d'estudi canvia de manera substancial: el nostre punt de partida ja no seran els individus, sinó que seran els col·lectius (que poden ser petits –per exemple, una comissió parlamentària– o grans –per exemple, una societat).

3.1. El problema de l'elecció col·lectiva

Quan no hi ha un procediment formalitzat i conegut pel col·lectiu que permeti transformar les preferències individuals en decisions col·lectives, podem afirmar que no hi ha intermediació entre les preferències individuals respecte de les alternatives i la decisió col·lectiva que sobre aquestes alternatives es pugui prendre. En aquest cas, la connexió entre les preferències individuals i les decisions col·lectives és immediata, de tal manera que ens aproximem a un procediment decisonal que podríem entendre proper a la democràcia directa. A continuació comprovarem que els supòsits que definien el concepte de racionalitat individual (especialment el de la transitivitat) no resulten aplicables col·lectivament.

El cas del comitè

Intentant la màxima simplificació, imaginem un comitè (o comissió d'un ajuntament, o associació de veïns, o club, etc.) format únicament per tres persones, *A*, *B* i *C*, que han de prendre una decisió sobre la manera d'invertir el pressupost anual (construint un parc públic, un pont sobre el riu o una escola). En aquest cas suposem que les preferències dels tres components del col·lectiu sobre les tres alternatives presenten les configuracions següents:

- Preferències d'*A* = parc > pont > escola
- Preferències de *B* = pont > escola > parc
- Preferències de *C* = escola > parc > pont

És remarcable el fet que aquests ordres de preferències individuals obeeixen als principis de la racionalitat individual abans esmentats: són complets, reflexius i transitius (per exemple, el votant *A* prefereix gastar el pressupost del comitè construint un parc, en segon lloc prefereix construir un pont i en tercer lloc una escola, de manera que prefereix construir el parc que l'escola: les preferències d'*A* –i les de *B* i *C*– són transitives) i se suposa implícitament que les primeres preferències dels individus són les que els proporcionen més utilitat.

Atesa aquesta situació, i suposant la inevitabilitat de la presa de decisió per part del col·lectiu (perquè, per exemple, si no es pren, la partida destinada a obres públiques s'eliminarà del pressupost), la pregunta és: com prendran la decisió final? Quin mecanisme faran servir els tres individus per escollir una alternativa entre les tres que se'ls presenten? Un dels procediments més simples i més utilitzats en situacions anàlogues a la plantejada és el sistema majoritari: en aquest cas, l'alternativa preferida per una majoria d'individus (és a dir, per la meitat més un del comitè) és l'alternativa preferida col·lectivament. En l'exemple proposat, és evident que si únicament considerem les primeres preferències de les tres persones, no hi ha decisió col·lectiva, ja que les tres alternatives empaten amb un vot cadascuna.

Davant l'absència de decisió amb el sistema majoritari, una altra possibilitat –potser no tan intuïtiva– és la d'enfrontar les diferents alternatives per parelles i seleccionar l'alternativa que venci totes les altres en votacions que es decideixen seguint el criteri majoritari. Essencialment, aquest és l'anomenat «mètode Condorcet» i l'alternativa vencedora, quan n'hi ha, és coneguda amb el nom de «vencedor de Condorcet». Si suposem que les tres persones voten exclusivament en funció de les seves preferències individuals i, per exemple, enfrontem la possibilitat del parc amb la del pont, trobem que l'alternativa preferida per una majoria de persones (concretament *A* i *C*) és el parc. Si a continuació enfrontem el pont amb l'escola, trobem que l'alternativa preferida pel col·lectiu (*A* i *B*) és el pont. Ara caldria esperar que el supòsit de la transitivitat de les preferències que defineix la racionalitat individual operés col·lectivament i que, en enfrontar l'alternativa del parc amb l'alternativa de l'escola, sortís vencedor el parc. Si oposem les dues alternatives, però, el resultat és prou sorprenent: una majoria de persones (*B* i *C*) prefereixen l'escola al parc. Aquesta és la coneguda **paradoxa del vot**: col·lectivament el parc és preferit al pont, el pont és preferit a l'escola, però l'escola és preferida al parc. Es produeix un cicle que novament impedeix prendre una decisió col·lectiva estable.

És important assenyalar que aquesta paradoxa no és producte de la combinació especial de tres persones i tres alternatives de l'exemple, sinó que molts perfils de preferències individuals poden generar paradoxes o cicles (fins a un 34,3% dels possibles perfils de preferències generen cicles quan hi ha onze individus i set alternatives, Fishburn, 1973).

Evidentment, la possibilitat real de l'existència d'aquesta paradoxa implica una dificultat lògica per transformar les preferències individuals (que implícitament maximitzen la utilitat individual) en preferències col·lectives: és possible perseguir la utilitat col·lectiva? Es pot definir el concepte d'utilitat col·lectiva? Òbviament, l'absència d'una alternativa preferida col·lectivament genera certs problemes: d'una banda, pot produir inestabilitat política (ja que apareixen paradoxes o cicles que no permeten decisions col·lectives). De l'altra, l'ambigüitat del resultat fa possible la manipulació (mitjançant el vot

insincer o el control de l'agenda) i fa que allò determinant per a produir el resultat col·lectiu sigui el mètode de votació triat i no tant el perfil de preferències dels individus com caldria esperar.

Com hem vist amb l'exemple, prendre decisions col·lectives no és una cosa fàcil en un context de democràcia directa perquè sempre hi ha la possibilitat de trobar la formació de cicles o de paradoxes que impedeixin la selecció d'una alternativa de manera estable. Davant el repte teòric (i pràctic) que implica l'existència lògica de la paradoxa del vot, la literatura de l'elecció social analitza les circumstàncies en les quals sí que és possible prendre una decisió col·lectiva estable, trobar un equilibri polític.

Un cop el problema de la paradoxa del vot va passar a formar part de l'agenda de l'enfocament econòmic de la democràcia, la gran pregunta per resoldre era si aquestes dificultats només apareixien amb el mètode majoritari o es podien estendre als altres mecanismes existents d'elecció col·lectiva: de fet, es qüestionava la traducció de preferències individuals a col·lectives i la seva possibilitat lògica. La resposta a aquesta pregunta la va proporcionar Kenneth J. Arrow (1963).

Havent acceptat els supòsits de la racionalitat individual, Arrow es pregunta quines són les condicions que una fórmula d'agregació de preferències individuals hauria de complir per a ser considerada un mecanisme democràtic o just (*fair*). És a dir, Arrow vol conèixer quin és el millor mecanisme d'elecció col·lectiva per a convertir les preferències individuals en decisions col·lectives, en decisions polítiques. Per respondre a aquesta pregunta, Arrow estableix una sèrie de condicions necessàries, suficients i de caràcter mínim (que anomena «axiomes») que qualsevol mecanisme d'agregació de preferències individuals que es consideri democràtic hauria de complir. Aquestes condicions són les següents:

- **Domini no restringit:** totes les ordenacions possibles de preferències individuals de les diferents alternatives són possibles, és a dir, qualsevol ordenació de preferències individual ha de ser considerada pel mecanisme de decisió col·lectiva com un resultat col·lectiu possible.
- **Criteri de Pareto:** si tots els individus coincideixen en els seus ordres de preferències sobre les diferents alternatives, aleshores la decisió col·lectiva haurà de coincidir amb aquesta ordenació.
- **Independència de les alternatives irrelevantes:** la decisió col·lectiva entre dues alternatives (x i y) ha de ser indiferent als canvis en les ordenacions de preferències dels individus respecte d'una tercera alternativa. Dit en altres termes, la decisió entre dues alternatives depèn exclusivament de les preferències dels individus entre aquestes, i no de les preferències dels individus respecte d'altres alternatives (que són irrelevantes, *unfeasibles*). Per tant, afegir noves alternatives a una elecció no afecta l'ordenació de

preferències prèvia. En termes culinàries, si passa que japonès > mexicà, la incorporació d'un restaurant italià a les possibilitats d'elecció pot provocar els següents perfils: italià > japonès > mexicà; japonès > mexicà > italià; japonès > italià > mexicà. En cap cas la inclusió d'una tercera alternativa pot provocar que s'inverteixi la relació inicial de preferència entre el japonès i el mexicà (per exemple no seria permesa la relació de preferència italià > mexicà > japonès).

- **Absència de dictadura:** implica la impossibilitat que hi hagi un individu *A* que pugui imposar la seva ordenació de preferències particular sobre el col·lectiu.
- **Transitivitat:** semblantment a les decisions individuals, el resultat de la decisió col·lectiva ha de ser transitiu. És a dir, si el col·lectiu prefereix l'alternativa *x* a l'alternativa *y*, i l'alternativa *y* a la *z*, aleshores el mateix col·lectiu ha de preferir l'alternativa *x* a la *z*. D'alguna manera, el mecanisme d'elecció col·lectiu ha d'impedir l'aparició de paradoxes o cicles.

3.2. El teorema de la (im)possibilitat

Partint del reconeixement que la regla de la majoria compleix totes les condicions demanades només quan hi ha dues alternatives, Arrow demostra deductivament que no hi ha cap regla de decisió col·lectiva que satisfaci en tots els casos les condicions necessàries per poder considerar-la democràtica. En concret, el seu teorema general de la possibilitat (més conegut per teorema de la impossibilitat, atès el seu caràcter negatiu) diu el següent:

«Si com a mínim hi ha tres alternatives que els membres de la societat poden ordenar de qualsevol manera, aleshores tota funció de benestar social (o, dit altrament, procediment d'elecció col·lectiva) que satisfà les condicions 1 (domini no restringit) i 3 (independència de les alternatives irrelevantes) i que genera una ordenació social que satisfà els axiomes 2 (criteri de Pareto) i 5 (transitivitat) ha de ser o bé imposada o bé dictatorial.»

K. Arrow (1963). *Social Choice and Individual Values*. New Haven: Yale University Press.

L'existència d'aquest teorema de la impossibilitat no implica que tots els procediments d'elecció col·lectiva siguin sempre insatisfactoris: de fet, com veurem més endavant, si les preferències individuals estan restringides d'alguna manera o presenten un determinat perfil pot ser possible que no es produeixin cicles i que, per tant, es respectin les condicions de democràcia exigides per Arrow.

Ara bé, quin és el significat del teorema de la impossibilitat? Més enllà de la seva rellevància en termes empírics (és a dir, més enllà del nombre de vegades que podem comprovar que hi ha una paradoxa, un cicle o una absència de decisió col·lectiva en un context polític real), la veritable significació del teorema de la impossibilitat és que impedeix la realització de l'ideal democràtic segons el qual les decisions col·lectives de caràcter polític depenen dels gustos,

desitjos i preferències de les persones. Dit en altres termes, els resultats polítics que podem observar en la realitat no sempre responen de manera directa a l'interès general, a allò que Rousseau anomenava «*volonté générale*» o al *will of the people* anglosaxó: si fos així, trobaríem molt més sovint paradoxes o cicles polítics derivats d'un determinat perfil de preferències dels individus. En realitat, el problema rau en les preferències i no en el sistema d'agregació de preferències: si un perfil de preferències individuals no genera un ordre transitiu de preferències col·lectives, sempre podran aparèixer cicles, independentment del mecanisme de decisió col·lectiva que utilitzem (Riker, 1982).

En resum, es comprova que, en una democràcia, els resultats polítics no deriven directament de les preferències individuals que poden tenir els ciutadans sobre aquells resultats: sigui quin sigui el sistema d'elecció, el resultat polític final sempre pot ser inestable o manipulable. Tant és així que, si s'accepten les conclusions del teorema de la impossibilitat, necessàriament també s'ha d'acceptar l'existència de majories cícliques basades en la intransitivitat col·lectiva. Òbviament, d'aquest resultat es pot desprendre una desconfiança vers qualsevol resultat polític o decisió col·lectiva. Sigui quin sigui el procediment d'agregació de preferències utilitzat, no és possible garantir que les votacions no hagin estat manipulades per un comportament estratègic dels votants (en aquest sentit, vegeu els treballs seminal d'A. Gibbard, 1973, i de M. A. Satterthwaite, 1975). Segons el teorema de la impossibilitat d'Arrow, en el mateix moment en què una societat es dota de procediments democràtics per a l'elecció col·lectiva, és d'esperar que les eleccions socials puguin ser intransitives o manipulables; dit altrament: la idea d'equilibri polític no està connectada lògicament a la idea de la democràcia com a sistema representatiu de la voluntat dels individus.

3.3. Les possibles solucions al teorema

Davant la irrefutabilitat lògica de la demostració del teorema de la impossibilitat d'Arrow, a finals dels anys seixanta apareixen diferents línies d'investigació amb la intenció de trobar una sortida al «pessimisme democràtic» que aquest teorema podia generar.

Una primera línia d'investigació analitza la coherència lògica dels axiomes proposats per Arrow amb la finalitat de veure si tots els axiomes són igualment desitjables o si la seva relaxació pot permetre l'existència d'una regla decisonal que garanteixi, en tots els casos, la seva connexió amb un equilibri polític basat en les preferències individuals. Així doncs, la intencionalitat d'aquesta perspectiva és reduir el nombre de paradoxes relaxant alguna de les condicions del teorema d'Arrow. Aquesta estratègia va obrir un debat acadèmic i intel·lectual sobre el sentit lògic d'aquests axiomes (o coherència interna) i també sobre el seu valor o conveniència ètica (preguntant-se per la justícia de les condicions). Atès que la justícia de les condicions per a la implantació d'una regla de decisió col·lectiva que estableix Arrow sembla fora de dubte, la literatura de l'elecció social va concentrar els seus esforços a discutir la coherència in-

terna dels supòsits. En aquest sentit, la condició de la independència de les alternatives irrelevantes va ser considerada massa restrictiva: a l'hora d'ordenar dues alternatives (x i y), la condició prohibeix fer referència a una tercera alternativa irrelevant (z). Ara bé, per què cal limitar la informació sobre altres alternatives? Per què cal excloure la valoració sobre altres alternatives i evitar, d'aquesta manera, la seva comparació?

W. H. Riker (1982) posa un exemple molt aclaridor.

Riker: alternativa rellevant o irrelevant?

En les eleccions primàries del Partit Demòcrata de l'any 1976, un votant situat una mica més a l'esquerra del centre ideològic podria preferir el candidat Udall davant el candidat Carter. Però si aquest mateix votant jutjava l'alternativa irrelevant Jackson (que no participava en les primàries), aleshores Udall podia semblar un candidat massa extremista i el votant podria preferir Carter. Per tant, l'alternativa irrelevant Jackson (a favor de la qual no es podia votar) en realitat sí que era rellevant.

Així doncs, la gran pregunta és qui i de quina manera pot decidir quines alternatives excloses són rellevants i quines no? L'exemple proposat per Riker pot servir per argumentar el fet que les ordenacions de preferències individuals no només tenen en compte les alternatives sobre les quals es pot emetre un vot efectiu, sinó també altres alternatives que queden al marge de la votació.

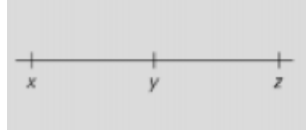
Una segona perspectiva pretenia l'avaluació de les regles de decisió per saber quines violaven més vegades les condicions d'Arrow. La teoria de l'elecció social, que entenia que tots els perfils de preferències individuals tenien les mateixes probabilitats de produir-se, analitzava els diferents sistemes de votació amb la intenció de veure quins sistemes generaven més cicles i els avaluava per intentar descobrir «el millor sistema de votació».

Finalment, una tercera línia d'investigació (que veurem en l'apartat següent amb més detall) no partia de l'existència d'un col·lectiu abstracte, d'una societat imaginària en la qual hi havia la possibilitat de formació de paradoxes, sinó que considerava les institucions polítiques realment existents com a «selectors» d'alternatives i creadors d'equilibris polítics.

3.3.1. El teorema de Black

Tot i que, generalment parlant, sigui acceptable que *de gustibus non est disputandum*, segurament és més difícil assegurar el mateix en un context polític. En aquest sentit, poc després de l'aparició del teorema de la impossibilitat, G. Tullock (1967) ja va fer veure que, arribats al moment de prendre decisions de caràcter polític, no totes les ordenacions de preferències individuals són igualment probables. En realitat, pensar que tota preferència individual és equiprobable sobrevalora la possibilitat que apareguin paradoxes i violacions de les condicions d'Arrow i, al mateix temps, no és gaire realista: d'una ban-

da, en qüestions polítiques és possible que molta gent tingui una ordenació de preferències semblant (fet que es pot veure afavorit per un nombre finit i a vegades escàs d'alternatives); d'altra banda, gràcies a factors com la cultura política o la socialització política els individus poden tenir una certa percepció de la dimensió ideològica de les diferents opcions que se'ls presenten, de manera que els és possible ordenar-les en un eix ideològic.

Es pot veure que les ordenacions de preferències $x > y > z$ i $z > y > x$ són molt més probables que les ordenacions $x > z > y$ i $z > x > y$. En cap cas no es proposa que les ordenacions $x > z > y$ i $z > x > y$ estiguin prohibides; només es manifesta la idea que probablement aquestes ordenacions de preferències són molt menys reals que les ordenacions amb un perfil transitiu. En realitat, la capacitat dels individus per situar les diferents alternatives en una única dimensió és coherent amb la necessitat lògica que l'ordenació de preferències individuals satisfaci el principi de la transitivitat. Així, si posem etiquetes polítiques a les alternatives x , y i z (sigui x un partit comunista, y un partit socialdemòcrata i z un partit conservador), l'exemple es clarifica.

Fins i tot abans de la publicació del treball d'Arrow, Duncan Black (1958) explicitava aquesta mateixa idea i proposava una restricció d'alternatives que permetia la producció d'un equilibri polític (o resultat col·lectiu) sense violar cap de les condicions del que només uns anys més tard seria conegut com el teorema de la impossibilitat. Black descobreix que, quan s'utilitza el sistema majoritari com a mètode d'elecció, si les preferències individuals dels individus són d'un sol pic *-single peaked-* (és a dir, que la seva representació gràfica origina un punt màxim únic), les decisions col·lectives no produeixen paradoxes o cicles i, per tant, poden derivar un equilibri polític (això és, poden seleccionar un vencedor de Condorcet si aquest existeix).

Les preferències d'un sol pic presenten aquestes formes possibles:

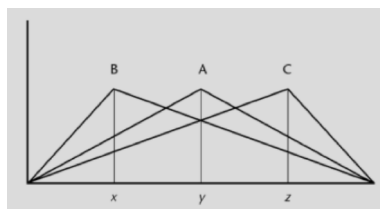

En canvi, les ordenacions de preferències de diversos pics podrien prendre la forma següent:

La proposició de Black no és una veritable regla de decisió, sinó que suposa una reducció de les ordenacions individuals de les alternatives derivada de la hipòtesi que els individus perceben les diferents alternatives polítiques en una mateixa dimensió. Aquest supòsit no implica una reducció del pluralisme polític ja que, evidentment, tot i aquesta dimensió única, les opinions polítiques dels individus poden ser molt divergents (per exemple, una persona es pot autodefinir d'extrema esquerra i una altra, d'extrema dreta). Amb tot, se suposa implícitament un cert grau d'homogeneïtat en la valoració individual de les opcions polítiques. Aquesta limitació de les alternatives que proposa Black es pot interpretar com una relaxació de la condició del domini no restringit del teorema de la impossibilitat d'Arrow. Black demostra que si el requisit de les preferències d'un sol pic s'acompleix (a causa de factors com ara la socialització, la cultura política, la discussió política, etc.), les preferències dels ciutadans poden disposar-se en una única dimensió i s'utilitza la regla de la majoria com a criteri per a l'adopció de decisions col·lectives; l'equilibri polític, el vencedor de Condorcet, es trobarà en el punt preferit del votant situat en la mediana (*the peak-preference of the median voter*).

Un exemple gràfic aclarirà la proposició:

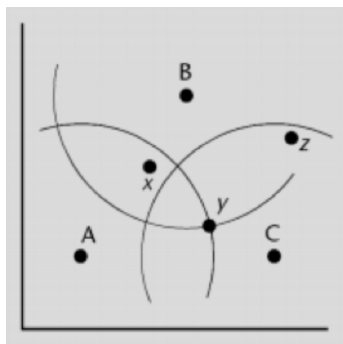

Aquesta figura representa els ordres de preferències de tres individus (A , B i C). Es pot comprovar que aquests ordres de preferències presenten un sol pic per a cadascun d'aquests, de tal manera que sobre el mateix tema (nivell d'impostos, nivell de despesa en defensa, construcció d'un pont o d'una escola, etc.) l'individu A prefereix com a decisió col·lectiva la representada per la posició y , l'individu B , el punt x i l'individu C , el punt z . En aquest cas, la posició preferida d' A (això és, y) resultaria l'alternativa escollida pel col·lectiu,

ja que y podria vèncer les altres dues alternatives utilitzant el mètode de la majoria (els individus A i B prefereixen y a z , i els individus A i C prefereixen y a x). Dit altrament, y seria un vencedor de Condorcet.

Amb la intenció de definir quin tipus d'ordenacions de preferències individuals podien evitar el teorema de la impossibilitat i generar equilibris polítics, C. Plott (1967) demostra formalment l'existència d'un resultat col·lectiu estable amb l'ús de la regla de la majoria si i només si la decisió col·lectiva constitueix un punt preferit per a un individu únic (A) i la resta d'individus del col·lectiu pot ser separada en dues parts iguals amb interessos diametralment oposats, de tal manera que si una alternativa implica un benefici per a un individu (B) en un grup, implicarà necessàriament un cost d'igual magnitud per a un individu situat en l'altre grup (per exemple, C).

Arribats a aquest punt, cal fer notar que aquesta solució al teorema de la impossibilitat d'Arrow basada en el fet de no considerar com a igualment probables totes les ordenacions de preferències individuals presenta molts problemes si les alternatives han de ser ubicades en més d'una dimensió. Per exemple, si seguim l'argument de Plott, l'extensió del teorema del votant situat en la mediana requeriria que totes les dimensions amb les quals simultàniament es pot definir un tema (esquerra-dreta, rural-urbà, centre-perifèria, etc.) dividissin la totalitat de votants en dos grups igualment poblats i que el punt preferit d'un individu únic identificués la posició mediana de tots ells, cosa que és poc realista o altament improbable. Si una configuració del perfil de les preferències individuals tan precisa com la que reclama l'equilibri de Plott no es dona, R. D. McKelvey (1976 i 1979) demostra que, tot i que els votants tinguin un perfil de preferències amb un sol pic, qualsevol alternativa es pot convertir en el resultat col·lectiu final mitjançant una seqüència finita de votacions per majoria: dit amb altres paraules, el teorema del votant en la mediana no és aplicable en un espai multidimensional i, per tant, apareixeran paradoxes i cicles de manera gairebé inevitable. És el teorema del caos, el qual assegura la impredictibilitat dels resultats polítics, ja que qualsevol alternativa pot ser el resultat col·lectiu.

En l'exemple, les corbes representen el perfil d'indiferència de cada votant: cada punt de la corba és a la mateixa distància del votant i, per tant, l'individu és indiferent respecte d'aquests punts, mentre que qualsevol punt que sigui

més proper a la posició ideal de cada votant (definida per les lletres A , B i C) representarà alternatives més preferides. Per tant, l'ordenació de preferències de cada individu és d'un sol pic; en el gràfic també trobem representades les tres alternatives (x , y i z). Si fem la comparació per parelles de les tres alternatives, trobem l'aparició d'un cicle: en primer lloc, trobem que $x > y$ (ja que una majoria d'individus A i B prefereixen l'alternativa x a la y), després trobem que $y > z$ (a causa de les preferències d' A i de C) i, finalment, $z > x$ (a causa de les preferències de B i de C). Com es pot comprovar fàcilment, la paradoxa descoberta amb la comparació de les alternatives x , y i z es pot generalitzar considerant qualsevol punt de l'espai definit per les dues dimensions.

McKelvey, a més, demostra que l'alternativa finalment seleccionada pel col·lectiu dependrà de l'ordre en què es produeixin les votacions, amb la qual cosa l'individu que controlï l'agenda de les votacions tindrà possibilitats per manipular l'ordre de les votacions perquè l'alternativa que prefereix surti escollida. En l'exemple anterior, si C controla l'agenda, pot construir un ordre de votacions que enfronti, en primer lloc, les alternatives x amb z (venç z) i després z amb y (venç y , precisament l'alternativa preferida per C). Generalitzant, l'individu que controlï l'agenda de les votacions pot determinar quin punt concret de l'espai constituirà la decisió col·lectiva.

Tot i que la perspectiva que pretenia descobrir les característiques de les ordenacions de preferències que generen equilibris polítics queda limitada a una dimensió i, per tant, sembla poc aplicable a realitats polítiques complexes, una de les gran aportacions d'aquesta línia d'investigació que inaugura Black és el component espacial: aquest element serà determinant per a l'anàlisi de la competència política en una democràcia representativa.

4. Les institucions polítiques i la generació d'equilibris

Dos dels conceptes més importants desenvolupats al llarg de l'apartat anterior han estat el del teorema de la impossibilitat d'Arrow i, per dir-ho d'alguna manera, el de l'extensió que suposa el teorema del caos de McKelvey. Aquests dos teoremes preveuen l'aparició de paradoxes i cicles de manera gairebé inevitable en l'àmbit polític, si més no des d'un punt de vista estrictament teòric (o matemàtic). La pregunta és: com és que la realitat política no sembla ajustar-se a aquesta conclusió? Com és possible que no apareguin els cicles polítics en el nombre previst? Quin és l'element que explica la formació –més o menys fàcil– dels equilibris polítics que empíricament podem observar que existeixen? És a dir, per què hi ha tanta estabilitat política? (Tullock, 1981).

Sense abandonar l'enfocament econòmic de la democràcia ni tampoc el model de l'elecció racional, l'explicació de la no aparició de cicles polítics elaborada per Kenneth A. Shepsle (1989) té un sentit general i no està circumscrita a les particularitats dels casos concrets que podrien ser objecte d'anàlisi: per a Shepsle, en general, els equilibris polítics estan induïts o provocats per les institucions polítiques. De fet, un dels arguments que justifica l'existència de les institucions polítiques és precisament que afavoreixen la generació d'uns equilibris polítics que d'altra manera no existirien: un cop una alternativa esdevé un equilibri polític (és a dir, esdevé una decisió col·lectiva estable), les regles institucionalment previstes no permeten substituir-la per cap altra alternativa tot i que aquesta sigui preferida per una majoria d'actors polítics.

Aquesta explicació teòrica de per què no trobem realment tants desequilibris polítics com s'esperaria (o, altrament dit, aquesta «solució» als possibles efectes negatius derivats del teorema de la impossibilitat o del teorema del caos), representa un retorn a l'estudi de les institucions polítiques per part de la ciència política. Certament, fins a la revolució conductista de mitjan segle XX, les institucions polítiques havien estat l'objecte d'estudi per part de la ciència política, però sempre des d'un punt de vista purament descriptiu i jurídic (com són les institucions, com s'articulen, com es relacionen entre elles, quina és la seva organització interna, etc.) o normatiu (quines són les millors institucions polítiques, com caldria organitzar-les, etc.). L'institucionalisme clàssic, però, no considerava la manera amb què les institucions interaccionen amb les preferències i estratègies que puguin tenir els actors polítics.

A finals dels anys vuitanta, assumint els supòsits fonamentals de l'enfocament econòmic i del model de l'elecció racional, el «nou institucionalisme» (etiqueta amb què es pretenia establir una clara diferència conceptual i metodològica amb l'«anticonstitucionalisme») pren en consideració l'existència d'uns actors racionals maximitzadors de la seva utilitat i, al mateix temps, analitza

les característiques institucionals concretes del context en què aquests mateixos actors desenvolupen la seva activitat política. Dit en altres termes, per al nou institucionalisme tant les preferències polítiques dels individus racionals com les característiques concretes de les institucions polítiques (per exemple, com es determina la seqüència amb què es prenen les decisions col·lectives, quins individus poden prendre part en la presa de decisions o com es desfan els possibles empats en una votació), tenen una importància fonamental en la generació d'equilibris polítics: les primeres perquè són la base democràtica de les decisions col·lectives; les segones, com veurem a continuació, perquè les possibiliten.

La interpretació neoinstitucionalista considera el marc institucional com una variable exògena a les decisions individuals: les institucions polítiques venen donades i no són altra cosa que el conjunt finit de regles amb què els individus prenen decisions. Les institucions emmarquen, contextualitzen les decisions individuals. D'aquesta manera, les institucions polítiques (1) determinen els individus –o «jugadors»– que poden prendre part en el procés de presa de decisions col·lectives en el si de les institucions; (2) condicionen i limiten les possibles estratègies i comportaments dels actors polítics informant sobre quins són els comportaments polítics acceptables i quins no són acceptables i, finalment, (3) restringeixen les possibles preferències polítiques dels individus eliminant aquelles alternatives impossibles, aquelles alternatives que cauen fora del propi context institucional. Des d'aquest punt de vista, doncs, les institucions són veritables «possibilitadores» de la presa de decisions en la mesura que actuen com a veritables «incentivadores» de determinats comportaments individuals.

Així doncs, el neoinstitucionalisme entén que les institucions polítiques són mecanismes que precisament serveixen per a reduir les possibilitats lògiques de la presa de decisions col·lectives: les institucions redueixen el nombre d'alternatives o el nombre d'actors polítics implicats en la decisió i, per tant, redueixen el possible «abast decisió» del procés. Dit en altres termes, les institucions polítiques «redueixen» el possible espectre decisió (hi hauria alternatives que caurien fora del conjunt de possibles solucions col·lectives) i «desincentiven» o fins i tot prohibeixen determinats comportaments.

Més enllà del mecanisme concret amb què les institucions faciliten l'existència d'equilibris polítics (fonamentalment per mitjà de la limitació del comportament dels actors o de la reducció del nombre d'alternatives possibles), segons la mateixa perspectiva neoinstitucionalista, les institucions polítiques poden ser concebudes de dues maneres diferents:

- Les institucions polítiques poden ser enteses com a realitats anàlogues a **solucions a problemes de cooperació**. Dit en altres termes, amb la intenció de facilitar la cooperació entre els individus (racionals i maximitzadors de la seva utilitat...) és possible crear una institució política –que, per tant, caldrà entendre com un subproducte nascut de la intenció inicial de faci-

litar la cooperació individual. En aquest sentit, les institucions polítiques prenen la forma d'un joc i especifiquen quins són els jugadors, quines accions poden fer i quines no, i de quina informació disposen per prendre decisions (North, 1990). Les institucions polítiques són mecanismes exògens per a la restricció dels comportaments dels actors polítics que faciliten les decisions col·lectives.

- Les institucions polítiques també poden ser enteses com a **punts d'equilibri polític**. En lloc de concebre les institucions polítiques com a elements exògens que faciliten els equilibris polítics, les mateixes institucions poden ser considerades com a resultat d'un equilibri polític (Calvert, 1995). La importància del concepte de les institucions enteses com a punts d'equilibri rau en el fet que precisament obre la possibilitat al «desequilibri», és a dir, permet introduir la idea de dinamisme, la idea segons la qual és possible que existeixin dinàmiques polítiques que transformin un determinat equilibri en un de nou. D'aquesta manera seria possible observar (i explicar) com les institucions polítiques «evolucionen», com es transformen al llarg del temps.

Sigui com sigui, les institucions polítiques es creen perquè quan cal prendre decisions col·lectives en un primer moment històric (moment que a vegades és molt difícil de determinar –quan no impossible–, però que a vegades és possible identificar –pensem en la redacció i aprovació d'una constitució per exemple), és molt important reduir la incertesa del context, és a dir, és molt important limitar el nombre d'estats del món possibles, el nombre d'escenaris acceptables sota els quals, a partir d'aquell precís moment, es prendran les decisions col·lectives en un futur.

Les institucions polítiques poden evolucionar perquè en el seu disseny original anticipen o preveuen les contingències que poden obligar la seva modificació. I òbviament fan això en un context d'informació incompleta perquè resulta impossible conèixer amb certesa quins seran els esdeveniments futurs. El pas del temps pot portar canvis en l'entorn o pot modificar les preferències polítiques dels actors que obliguin la revisió de l'equilibri polític (Shepsle, 2006). Si les transformacions de l'entorn no provoquen l'evolució institucional i, per tant, no generen un nou equilibri polític, estarem davant d'institucions polítiques «robustes». En sentit contrari, una institució política podrà ser objecte de «renegociació» i es modificarà (o no) quan hi hagi una coalició vencedora que pensi que aquesta renegociació és necessària per satisfer les seves preferències polítiques. Òbviament, aquesta possible coalició vencedora haurà de considerar els costos associats al fet de veure augmentada la incertesa política amb el propi procés de renegociació institucional, així com els costos –presumiblement més elevats– associats al risc de «ruptura» de la institució política (situació amb la qual suposadament els membres de la coalició encara estarien en una situació pitjor). Són precisament aquests tipus de costos polítics els que

d'alguna manera «protegeixen» les institucions polítiques de la possibilitat de canvis continus, de caure en una espiral de cicles sense fi, són les variables que fan que les institucions siguin robustes.

Segons Shepsle (2006), els mecanismes de transformació o de reforma institucional més comuns serien els següents:

- Procediments d'esmena o mecanismes endògens de revisió de les institucions (mecanismes que normalment requereixen majories qualificades per a la seva aprovació).
- Existència de tribunals o corts de justícia especialitzats amb competència reconeguda per modificar les característiques de les pràctiques i el disseny institucional.
- «Clàusules d'escapament» amb les quals, sota determinades circumstàncies, una institució pot deixar sense efecte algun element singular dels procediments previstos (per exemple, la necessitat d'unanimitat) de manera que limiti l'abast de les decisions (Chen i Ordeshook, 1994).
- La secessió entesa com a canvi institucional *in extremis* (Shepsle, 2006) que altera les condicions polítiques que originalment havien generat una institució perquè modifica els actors polítics que conformaven el joc, l'equilibri original.

En l'apartat següent veurem la potencialitat d'aplicar aquesta concepció neoinstitucionalista per trobar una explicació als efectes polítics reals provocats per unes institucions tan importants en les democràcies contemporànies com són els parlaments.

4.1. Els parlaments

En aquest apartat aplicarem la perspectiva neoinstitucionalista i, en general, l'enfocament econòmic de la democràcia a la institució més representativa d'aquests sistemes polítics: veurem com els parlaments actuen com a institucions que redueixen el nombre de jugadors i també el nombre d'alternatives al seu abast, de manera que faciliten l'existència d'un equilibri polític. Els mecanismes més importants amb què les institucions parlamentàries fan això són els sistemes electorals, els partits polítics i la pròpia organització interna del treball parlamentari. Vegem-ho amb una mica més de detall.

1) Els sistemes electorals

En els contextos parlamentaris, els sistemes electorals són un dels elements que tenen més efectes sobre el nombre d'alternatives polítiques existents: des de l'obra *The Political Consequences of Electoral Laws* (1967) de D. W. Rae, se sap que els sistemes electorals tenen conseqüències polítiques que afecten di-

rectament la representativitat, la governabilitat i, fins i tot, la legitimitat dels sistemes polítics. Els mecanismes principals amb què els sistemes electorals faciliten l'equilibri polític mitjançant la reducció d'alternatives possibles són, en primer lloc, la **desviació electoral**, és a dir, el fet d'afavorir els partits més votats de manera que aquests puguin aconseguir una majoria d'escons sense una majoria de vots. La desviació electoral permet quantificar la diferència que hi ha entre el percentatge de vots aconseguït per un partit polític en unes eleccions i el percentatge d'escons obtinguts en el parlament per aquest mateix partit. Evidentment, els diferents sistemes electorals produiran diferents valors en l'índex de desviació electoral: en aquest sentit, es comprova que els sistemes electorals majoritaris provoquen més desviació que els proporcionals. Ara bé, la desviació electoral no és neutral: sempre afavoreix els partits més votats (que d'aquesta manera estan «sobrerepresentats» i aconseguen més escons dels que els pertocaria amb un sistema que reproduís exactament el percentatge de vots obtingut) i castiga o perjudica els partits polítics menys votats (que estan «sub-representats» o fins i tot absents dels parlaments).

El segon mecanisme clàssic que els sistemes electorals incorporen per tal de limitar el nombre de partits polítics presents en els legislatius són les **barreres electorals**: la majoria de sistemes electorals fixen una barrera mínima de vots que evita l'entrada als parlaments d'aquells partits polítics que no la superin. D'aquesta manera, les barreres electorals eviten una fragmentació parlamentària excessiva a costa de la representativitat (entesa com la igualtat entre percentatge de vots i d'escons). De nou trobem que diferents sistemes electorals estableixen valors distints per a la barrera electoral.

2) Els partits polítics

Més enllà dels «efectes reduccionistes» dels sistemes electorals, a les democràcies occidentals els parlaments estan organitzats sobre una base representativa, en què els partits polítics constitueixen les eines essencials, amb la qual precisament es produeix aquesta representació. La representació és entesa com una relació estable entre els ciutadans i els governants en funció de la qual els segons governen en nom dels primers i tenen certa responsabilitat política respecte d'ells. Aquest governar en nom dels ciutadans no es pot entendre com governar en nom d'un determinat grup de persones (els seus votants) respectant els límits que derivarien d'un manament (com passa amb el concepte clàssic de representació que opera en el dret privat), sinó que, modernament, la representació es fa en nom de la totalitat dels ciutadans. Per tant, en les democràcies contemporànies, els partits polítics poden ser considerats com els actors polítics encarregats de transformar les preferències polítiques individuals en col·lectives. D'aquesta manera, s'entén que els programes polítics amb què els diferents partits es presenten a les eleccions reproduïxen la seva posició respecte de les diferents alternatives polítiques existents, de manera que els votants (que suposadament disposen d'una certa capacitat d'informació) votaran per aquell partit que, en el seu programa, defensi una ordenació de preferències més propera a la seva ordenació de preferències individual. Òb-

viament, potser no serà possible que els electors votin a favor de la seva alternativa preferida en cada tema que considerin rellevant, sinó que hauran de votar per un programa polític que presenta una ordenació d'alternatives sobre diferents temes de manera conjunta; dit en altres termes, amb els programes electorals que presenten els partits polítics, les preferències dels votants (molts) sobre les alternatives (infinites) es redueixen a uns quants «paquets d'alternatives» entre els quals els votants poden triar. Fins i tot és molt possible que els votants, seleccionant un partit polític determinat, estiguin insatisfets en algun dels seus temes preferits. Òbviament, els partits no es posicionaran sobre totes les alternatives o temes possibles (seria equivalent a pronunciar-se sobre tots els estats del món possibles) i fins i tot hi pot haver partits monotemàtics que només es posicionin sobre una alternativa molt concreta i no es pronunciïn sobre els altres temes.

Ara bé, per què en els legislatius, on hauríem de detectar la presència de cicles o de desequilibris (a causa del nombre relativament elevat d'individus implicats i, sobretot, del nombre potencialment infinit d'alternatives sobre les quals cal prendre decisions col·lectives) aquests no es produeixen? Per què no trobem manifestacions clares d'inestabilitat i desequilibri polítics? Malgrat la reducció d'alternatives que impliquen els sistemes electorals i els mateixos partits polítics, sabem que tots aquells contextos polítics amb més de dos individus i dues alternatives són possibles «productors» de desequilibris o cicles.

3) Organització dels parlaments

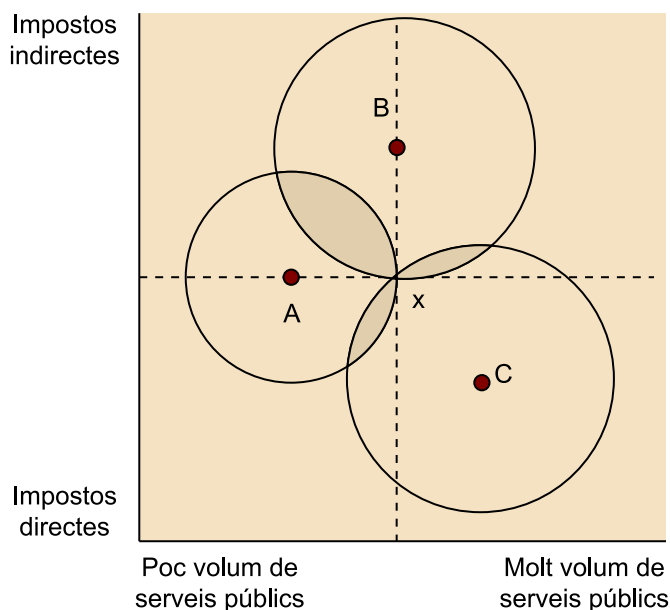
Precisament per aquesta raó, és típic que la pròpia organització dels parlaments estableixi diversos mecanismes amb la intenció de reduir el nombre de jugadors presents en la institució i, simultàniament, limitar l'extensió del domini de les possibles alternatives sobre les quals cal prendre decisions col·lectives.

a) En molts casos (especialment en sistemes parlamentaris i no tant en sistemes presidencialistes) el treball parlamentari s'organitza al voltant dels **grups parlamentaris** (que podem identificar *grosso modo* amb els partits polítics) i no al voltant dels parlamentaris considerats individualment. Aquesta organització facilita l'existència de la disciplina de partit. Aquesta disciplina no fa altra cosa que reduir les possibilitats de comportament dels legisladors, imposant costos molt elevats a aquells comportaments que no s'ajustin a les preferències expressades pels líders dels partits polítics. D'aquesta manera, el nombre de «jugadors» als parlaments no es pot identificar amb el nombre de parlamentaris, sinó que dependrà del nombre de grups parlamentaris existents (que, òbviament, tindran més o menys importància relativa en funció del seu nombre de diputats).

b) Un altre mecanisme que facilita als parlaments arribar a equilibris polítics és l'existència d'un individu amb control il·limitat sobre l'**agenda política de la institució**. Aquest individu pot dissenyar una seqüència de votacions que derivi en un resultat estable (i que, a més, coincideixi amb la seva preferència).

Indubtablement, si les institucions parlamentàries proporcionen el control de l'agenda a un individu concret, serà possible que aquest indueixi un determinat equilibri polític (McKelvey, 1979).

c) Tanmateix, el procediment més comú en els parlaments per a facilitar la construcció d'equilibris polítics és l'establiment de **comissions diferenciades** (és a dir, la formació de subconjunts de legisladors) i de «**jurisdiccions**» **mútuament excloents** que divideixen l'espai polític en funció dels diferents temes o àmbits de decisió política (és a dir, la formació de subconjunts de possibles alternatives). En aquest sentit, quan el tema per legislar (sobre el qual cal prendre una decisió col·lectiva) no es pot reduir a una única dimensió política, els legisladors només poden fer propostes que canviïn l'*statu quo* en una de les dues dimensions (primer l'una i després l'altra) i es fan **votacions separades** en cada dimensió. D'aquesta manera es redueix la multidimensionalitat d'una possible alternativa a un doble procés de caràcter unidimensional. Intuïtivament, el punt d'equilibri es trobarà en la mediana de cada una de les dimensions (Shepsle, 1979). Dit en altres termes, l'equilibri polític induït per les institucions no implica seleccionar una alternativa invulnerable (un vencedor de Condorcet que pot no existir), sinó una alternativa que no pot ser vençuda per cap altra alternativa permesa per les regles. Vegem-ho amb un exemple:

En aquest gràfic trobem tres partits polítics amb una representació parlamentària molt semblant (A, B i C). Aquests partits han de prendre una decisió col·lectiva sobre el volum de serveis públics que consideren necessari i la manera d'aconseguir els recursos econòmics per costejar-los. Els tres partits polítics tenen un perfil de preferències d'un sol pic en relació amb les alternatives que hi ha: els punts del gràfic representen la seva posició preferida en relació amb els dos temes de manera que, a mesura que ens allunyem d'aquests punts en l'interior de l'àrea marcada per les corbes d'indiferència respectives, ens referirem a alternatives cada vegada menys preferides pels diferents partits. Si

suposem que el sistema de votació utilitzat és el sistema majoritari, trobem que hi ha un conjunt de punts no buit que poden vèncer l'*statu quo* –o alternativa x – (precisament tots aquells punts que serien en les zones ombrejades). Per tant, la situació descrita pel gràfic representa una situació parlamentària en què no hi ha equilibri polític perquè tots els punts continguts pels espais ombrejats poden vèncer qualsevol punt fora de l'ombra amb la formació d'una coalició de dos dels tres partits polítics. Ara bé, atenent que el partit C (socialdemòcrata) prefereix molts serveis i impostos directes, el partit A (conservador), pocs serveis i una combinació d'impostos directes i indirectes i, finalment, el partit B (liberal), un nivell mitjà de serveis i impostos indirectes, si es vota qualsevol proposta considerant les dues dimensions alhora sabem que no hi haurà equilibri. En canvi, si es fan votacions separades i primer es vota el volum del servei públic, la posició de B pot ser la consensuada; si després es vota el finançament, la posició mediana d' A vencerà. L'equilibri induït per les institucions serà x (nivell mitjà de serveis i una combinació d'impostos directes i indirectes), tot i que qualsevol punt de la zona ombrejada venceria x (Colomer, 1991).

d) Seguint la mateixa lògica, molts parlaments estableixen mecanismes reglamentaris que determinen el procés de formació de les **esmenes** i la seva votació: aquests mecanismes garanteixen que, si hi ha n alternatives, es produeixin $n - 1$ votacions, de tal manera que el mateix procés legislatiu «talla» la possibilitat que apareguin paradoxes (lògicament només poden aparèixer si es duen a terme tantes votacions com alternatives hi ha).

En resum, el sistema electoral, els partits polítics i les pròpies regles parlamentàries fan possible que es produeixi un equilibri polític que difícilment es produiria si només es considera el perfil de preferències que tinguin a títol individual els parlamentaris en relació a les diferents alternatives sobre les que han de prendre una decisió col·lectiva.

5. La competició política en una democràcia

En aquest apartat centrarem la nostra atenció en els processos electorals que identifiquen les democràcies contemporànies. Arribats a aquest punt, a ningú se li escapa la importància de les eleccions com a mecanisme per a l'agregació de preferències polítiques individuals i la presa de decisions col·lectives (especialment si aquestes eleccions són de caràcter parlamentari). Com veurem, les eleccions constitueixen un dels àmbits polítics en què l'enfocament econòmic de la democràcia ha aconseguit uns resultats més bons.

L'obra de referència que desenvolupa el model analític amb què és possible interpretar la dinàmica que informa les eleccions a una democràcia és el llibre titulat *An Economic Theory of Democracy* (Downs, 1957). El model analític de Downs ha estat reconegut com un dels models que històricament més han contribuït al desenvolupament de l'enfocament econòmic aplicat als fenòmens polítics, a la democràcia. En aquest sentit, el model explicatiu downsià es comporta com caldria esperar: a partir d'unes quantes premisses raonablement acceptables arriba, deductivament, a unes conclusions que no són evidents per si mateixes i que permeten explicar (i predir?) la realitat de la competició política partidista en els sistemes democràtics. A més, les proposicions del model són susceptibles de ser contrastades empíricament.

Assumint en tot moment els supòsits fonamentals del model de l'elecció racional, la proposta de Downs mostra, d'una banda, quins són els mecanismes per a la presa de decisions polítiques tant en un món amb informació perfecta com en un món amb informació imperfecta. Downs entén les ideologies polítiques com una tecnologia informativa eficient en un context d'informació perfecta i aplica el model espacial de Hotelling (Hotelling, 1929) a la competició electoral entre partits polítics. El model de competició partidista de Downs, d'altra banda, també incorpora altres elements com ara el nombre de partits segons els sistemes polítics, els costos d'adquirir informació política i el nivell d'informació política dels ciutadans i dels grups de pressió.

Sens dubte, la característica més rellevant del model de Downs és la incorporació de la dimensió espacial com a eina per a l'anàlisi política. Downs pren com a elements fonamentals per desenvolupar el seu model el ja conegut teorema del votant a la mediana de Black i l'anàlisi de la localització de les empreses en un espai finit que havia desenvolupat prèviament Hotelling (1929). Com sabem, el teorema del votant a la mediana suposa que els individus són capaços de situar diferents alternatives polítiques en una única dimensió i que poden establir un ordre de preferències transitiu (o *single peaked*) entre aquestes. Per la seva banda, Hotelling modela les estratègies que segueixen dos proveïdors de productes que competeixen en un suposat règim de monopoli en el qual la demanda és inelàstica i no hi ha diferència en els preus dels productes: sota

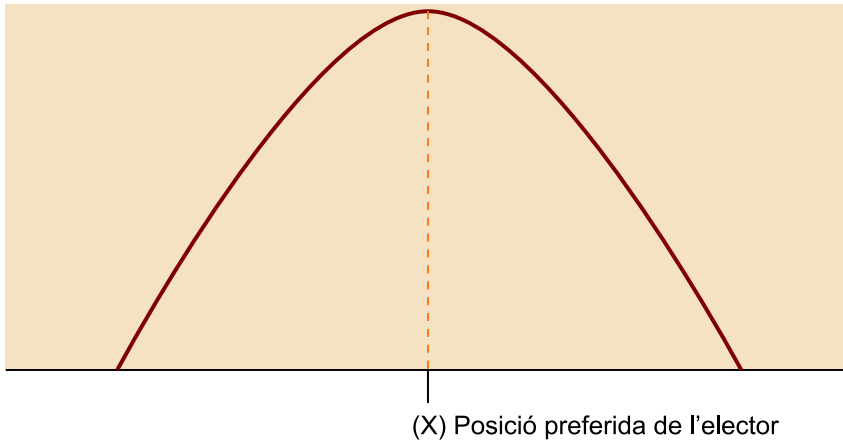
aquestes condicions hipotètiques, els compradors decideixen anar a comprar a un proveïdor o a un altre únicament en funció d'un criteri espacial, de tal manera que compraran al proveïdor que estigui a una distància més pròxima per tal de reduir al màxim els seus costos i, en conseqüència, maximitzar la utilitat de la seva compra. Amb aquests dos elements bàsics, Downs construeix el seu model de competició partidista. Com veurem a continuació, el model espacial de Downs assumeix d'entrada que els supòsits de l'elecció racional poden predicar-se dels dos subjectes sense els quals no hi hauria competició política en les democràcies contemporànies: els votants i els partits polítics (o candidats).

5.1. Els electors

Com no podia ser d'una altra manera, el model espacial de Downs atribueix un comportament racional als electors. Això vol dir que:

- Els electors són capaços d'ordenar les diferents alternatives que se'ls presenten (és a dir, els partits polítics o els candidats) en un eix ideològic unidimensional (per exemple, el clàssic eix esquerra-dreta).
- Els electors poden establir un ordre de preferències entre els partits polítics que concorren a les eleccions semblantment als compradors del model proposat per Hotelling.
- Els electors votaran pel partit que ocupi una posició més propera a la seva posició ideal en l'eix unidimensional definit (per això aquest model rep el nom de «model de proximitat»).

En altres paraules, cada elector té una funció d'utilitat que incorpora la totalitat de les seves preferències polítiques, de manera que la utilitat respectiva derivada de les diferents alternatives és cada vegada menor a mesura que ens allunyem de la seva opció preferida: si representem la corba d'aquesta funció d'utilitat veurem que és simètrica entorn el punt preferit i còncaua. Més enllà dels límits fixats per la corba, la utilitat és zero o fins i tot negativa. En funció de la intensitat de les preferències polítiques dels electors, la base de la corba serà més estreta (i deixarà més opcions polítiques al marge) o ampla (i l'elector considerarà més partits polítics).

El model de Downs entén el vot individual com un instrument per aconseguir una finalitat: que un determinat partit polític guanyi les eleccions. És, per tant, un vot instrumental, el que podríem anomenar un «vot inversió». Per prendre la seva decisió, l'individu farà el càlcul de la utilitat que li reportaria la victòria d'un partit o un altre i votarà pel partit que maximitzi aquest valor. Formalment, l'elector calcularà si:

$$U(A) > U(B)$$

o si, al contrari,

$$U(A) < U(B)$$

i votarà pel partit polític *A* o *B* segons quin sigui el resultat de l'equació. Segons Downs, fer aquest càlcul implica que l'elector disposa d'informació suficient sobre les posicions que ocupen els diferents partits en l'eix ideològic i, per tant, pot comparar-les amb la seva posició preferida per determinar la utilitat que li reportaria el conjunt de polítiques que cada partit desenvoluparia en cas de guanyar les eleccions. Si el votant no disposa d'aquesta informació, el fet de votar té un cost afegit per a l'elector. Aquest cost deriva de la recerca de la informació necessària per emetre un vot coherent amb el seu propi interès.

Ara bé, si la possibilitat que el vot d'un elector determini el resultat final de les eleccions és molt baix (com per exemple passa en les eleccions generals), perquè el votant hauria d'assumir aquest cost? Atès que, d'una banda, també es beneficiarà del resultat electoral si venç el seu partit polític preferit i que, d'altra banda, el seu vot no hauria variat el resultat final si hagués guanyat un altre partit, la conclusió de Downs és que el votant racional prefereix ser ignorant i no buscar la informació que li permetria emetre un vot coherent amb les seves preferències.

Seguint el sentit d'aquesta pregunta, podem plantejar-ne una altra de més general que ha suposat moltes dificultats de caràcter explicatiu i/o empíric per a la teoria de l'elecció racional: entenent que la probabilitat que un vot indivi-

dual determini el resultat de les eleccions és infinitesimal, per què un individu racional hauria d'anar a votar? Atès que, en unes eleccions, el valor d'aquesta probabilitat és tan baix (de fet, és igual a 1 dividit pel nombre total d'electors), per molt considerables que siguin els beneficis esperats dels resultats electorals i per molt reduïts que siguin els costos d'anar a votar, un individu racional no votaria. Si fem extensius aquests raonaments a tots els electors, caldria esperar molta més abstenció de la que es produeix realment. En realitat, només votarien els electors irracionals i, conseqüentment, caldria esperar que ho fessin «irracionalment». Per tant, podem estimar que el model, sota aquesta formulació tan senzilla, no funciona, no arriba a explicar el comportament electoral que observem en la realitat: ens trobem amb la coneguda «paradoxa de la votació».

Davant d'aquesta paradoxa downsoniana, han sorgit diferents arguments que intenten donar explicació al fenomen del vot individual en unes eleccions sense violar cap dels supòsits de l'elecció racional. Totes aquestes aportacions han generat un conjunt d'estudis de caràcter empíric que intentaven determinar-ne el pla explicatiu. Les més rellevants d'aquestes aportacions són les següents.

Segons G. Tullock (1967), l'explicació del fenomen és la persuasió. La informació política arriba gratuïtament a l'elector i, si és convincent, pot fer variar la percepció que tenen els votants de la importància de la seva acció individual: per exemple, pot induir a pensar que el valor de la seva participació individual és major o que els beneficis dels resultats electorals són molt més alts. De fet, hi hauria emprenedors o líders polítics que assumirien directament els costos de la distribució d'aquesta informació i, per tant, els electors no haurien de suportar els costos de trobar-la. El mateix Downs aporta un argument en el mateix sentit: la ideologia política (que en períodes electorals s'expressa per mitjà de la propaganda política) actuaria com a mecanisme que permet reduir el volum d'informació necessària per als votants.

Una altra resposta a la paradoxa de la votació la donen W. Riker i P. Ordeshook (1968). Aquests autors substitueixen el «vot inversió» de Downs (és a dir, el vot entès com a instrument per aconseguir determinades polítiques públiques) pel «vot consum», un vot que per si mateix ja proporciona beneficis a l'elector més enllà del seu ús instrumental. Així, els individus votarien per una mena de «deure cívica» que els generaria utilitat pel mateix fet d'anar a votar, més enllà que els resultats electorals reals responguessin o no als seus interessos particulars.

Per intentar explicar la paradoxa del vot, J. Ferejohn i M. Fiorina (1975) distingeixen entre les votacions sota condicions de risc i votacions sota condicions d'incertesa. Com hem explicat, sota condicions d'incertesa és impossible atribuir probabilitats als diferents estats del món possibles. En aquest sentit, atès que la probabilitat de conèixer el valor de la seva influència en el resultat electoral final és nul·la (entre altres coses perquè l'elector desconeix les «intencions electorals» de la resta de votants), el votant utilitza el criteri del

«minimax» per decidir si votarà o no. Amb aquest criteri decisional l'elector minimitza la seva possible màxima pèrdua: el votant compara el cost de votar de manera no decisiva (perquè el seu vot no determina el vencedor) amb el cost derivat de no votar de manera decisiva (el seu candidat preferit perd les eleccions per un sol vot). Segons el criteri del «minimax», si el segon element és més gran que el primer, l'elector votarà.

Altres anàlisis destaquen com els polítics professionals intenten mobilitzar els votants i fer al més fàcil possible l'acte de votar (reduint d'aquesta manera el valor dels costos associats a l'acte de votar): per exemple, els polítics poden arribar a acords amb els dirigents dels diferents grups socials perquè aquests assegurin l'alta participació dels membres del grup a canvi de polítiques públiques favorables als seus interessos (Aldrich, 1993).

Malgrat les diferents interpretacions del fet d'anar a votar en unes eleccions, tots aquests intents per superar la paradoxa de la votació assumeixen el model de proximitat elaborat per Downs i suposen que els electors votaran a favor d'aquell partit que se situï més pròxim a la seva posició preferida en un eix ideològic.

5.2. Els partits polítics

El supòsit fonamental del model de Downs respecte als partits polítics és que aquests són actors unitaris que persegueixen el poder polític (això és, guanyar les eleccions) i que les polítiques públiques que duen a terme un cop ocupen el poder són simples subproductes de les seves motivacions privades sinceres (de fet, segons explica Downs, els partits polítics formulen i proposen dur a terme les polítiques públiques que pensen que els permetran maximitzar el nombre de vots en les properes eleccions: no és cert que vulguin ocupar els càrrecs per desenvolupar les polítiques públiques més desitjades). En resum, el model assumeix que les motivacions dels partits polítics es redueixen a guanyar les eleccions i, per tant, en la majoria dels casos pretendran maximitzar el nombre de vots rebuts. Per aconseguir aquest propòsit, la millor estratègia per als partits és ocupar un espai en l'eix ideològic unidimensional que coincideixi amb una majoria de votants els quals, recordem-ho, seguiran un criteri de proximitat espacial a l'hora de decidir el sentit del seu vot.

Evidentment, la variable més important per als partits és el nivell d'informació de què disposin sobre les posicions preferides pels electors: dit en altres termes, als partits els cal conèixer la funció agregada de les preferències dels votants (preferències que se suposen fixes) per tal d'ubicar-se ideològicament en el punt precís en què maximitzen els vots en les eleccions. Així, la forma de la distribució de la totalitat dels electors en l'espai unidimensional determinarà quines són les posicions d'equilibri que els partits polítics intentaran ocupar en la competició electoral (sempre, és clar, que tinguin la informació suficient sobre quina és aquesta distribució dels electors). D'alguna manera el model de Downs assumeix que els partits polítics s'adaptin a les preferències dels

ciudadans i no al revés (en coherència amb una «sobirania» del votant molt semblant a la «sobirania» schumpeteriana del consumidor en un mercat competitiu).

Així, segons la versió més simple del model de Downs, si la distribució dels votants és unimodal, la millor posició que pot ocupar un partit polític per guanyar les eleccions és aquella que coincideix amb la mediana de la corba de preferències de l'electorat (semblantment al teorema del votant a la mediana proposat per Black). Com que aquesta hipòtesi és vàlida per a tots els partits polítics, es preveu una «convergència en la mediana» dels diferents candidats o partits. Si la distribució del cos electoral és bimodal o multimodal, el model de Downs estableix que la posició d'equilibri dels diferents partits es troba situada precisament a les modes que dibuixa la corba de preferències de l'electorat.

A més de la forma que prengui el conjunt de preferències del conjunt de l'electorat, també s'han analitzat altres variables que afecten la posició d'equilibri en què els partits poden maximitzar el seu nombre de vots. Així, per exemple, s'han incorporat al model original elements com ara si es pot o no produir una abstenció «per alienació» (fenomen que no contemplava el model de Downs i que es produeix quan tots els partits estan massa allunyats de la corba de preferències d'un elector) o, més rellevant encara, si el sistema de partits és bipartidista o multipartidista. En aquest sentit, a partir del model bàsic de Downs, la ciència política positiva ha anat refinant progressivament les seves assumpcions per tal d'explicar de manera més satisfactòria la dinàmica real de la competició partidista que s'observa en les democràcies contemporànies. Per exemple, s'ha comprovat com el fet que existeixin punts en l'espai que maximitzen el nombre de vots i que exerceixen una forta atracció per als partits polítics, no implica que aquests puguin moure's per l'espai sense restriccions: en aquest sentit, la ideologia adoptada pels partits polítics marca uns límits que redueixen la seva mobilitat (Enelow i Hinich, 1984). En termes espacials, la ideologia podria concebre's com una àrea dins la qual sí que és possible trobar diferents posicionaments partidistes, però que mai no pot superar-se per la incoherència que implicaria (i pels efectes negatius que tindria sobre la credibilitat del partit un cop aquesta incoherència fos detectada pels votants). Així, cada partit polític dibuixa la seva pròpia àrea i, per tant, tot i que a vegades les «àrees ideològiques» dels partits puguin ser coincidents en algun punt, la seva disposició fa que el moviment d'un determinat partit no pugui superar l'àrea ocupada per un partit contigu: «*in particular leapfrogging is largely ruled out*» (Budge, 1994).

Un altre aspecte molt estudiat és de quina manera els partits polítics decideixen quina posició ocupar en l'eix ideològic: en aquest procés l'estructura organitzativa dels partits té un paper essencial perquè determina com són les relacions entre els polítics professionals, els militants i, en darrer terme, els votants (Robertson, 1976; Brams, 1978). Els polítics professionals volen guanyar les eleccions i ser escollits i, per tant, pretenen la màxima mobilitat possible per tal d'acostar el partit a aquell punt d'equilibri on maximitzen el nombre

de vots. Els militants (actors amb un rol molt important per la seva alta contribució a la dinàmica dels partits) tenen unes preferències diferents a les dels electors i a les dels polítics professionals: evidentment, si la seva preferència fos idèntica a la dels electors, els militants no participarien en la vida interna del partit, ja que es podrien estalviar els costos de la seva contribució actuant únicament com a votants (i obtenint el mateix benefici). D'altra banda, els militants dels partits polítics són més extremistes que els propis polítics perquè tenen unes preferències més intenses per determinades posicions (per això precisament són militants!). Per tant, els militants voldrien que el partit ocupés un espai en l'eix que no coincideix amb la preferència dels polítics professionals. En resum, a l'hora de decidir la ubicació espacial d'un partit polític en unes eleccions (decisió que d'alguna manera marca la vida interna dels partits) pot generar-se una contradicció entre els interessos dels polítics professionals i dels militants, que haurà de ser resolta per l'organització (per exemple, considerant la possibilitat de fer eleccions primàries).

Finalment, el supòsit del model que determina l'existència d'una única dimensió política també ha estat objecte d'anàlisi (Hinich i Munger, 1997; Krehbiel, 1988). S'ha avaluat la possibilitat que en la competició partidista hi hagi més d'una dimensió sobre la qual els partits hagin de posicionar-se. Fins i tot hi ha models que consideren la necessitat que tenen els partits polítics de posicionar-se respecte de tots els temes (o *issues*) que són importants pels resultats electorals. La principal conclusió d'aquests estudis és que si hi ha més d'una dimensió, les preferències dels votants, tot i que siguin *single peaked* en cada una d'elles, no asseguren l'existència d'un punt d'equilibri que permeti als partits maximitzar el nombre de vots: dit en altres termes, si els partits han de competir en més d'una dimensió, desapareix la posició d'equilibri que trobàvem en els models unidimensionals i, per tant, un dels trets característics de la mobilitat dels partits serà la incertesa dels seus efectes en termes electorals.

6. Lectures seleccionades

Becker, G. S. (1980). «El enfoque económico del comportamiento humano». *Información Comercial Española, ICE: Revista de Economía* (núm. 557, pàg. 11-18). [Traducció de la introducció al llibre: Becker, G. S. (1976). *The economic approach to human behaviour*. Chicago: Chicago University Press.]

En aquest capítol introductori, Becker defensa dues idees fonamentals: (1) el comportament humà no està «compartimentat», és a dir, hi ha un únic comportament humà que s'identifica per ser optimitzador i derivar d'unes preferències estables; i (2) «l'enfocament econòmic» pot aplicar-se molt profitosament per intentar explicar qualsevol comportament humà (de fet, els exemples del capítol fan referència a temes en principi tan poc «econòmics» com la salut o a les relacions de parella, entre d'altres).

Arrow, K. J. (1950). «A Difficulty in the Concept of Social Welfare». *The Journal of Political Economy* (vol. 4, núm. 58, pàg. 328-346).

En aquest article Arrow exposa el seu teorema de la (im)possibilitat i mostra com no hi ha cap sistema de votació que garanteixi sempre i en tots els casos que la decisió col·lectiva derivada de les preferències individuals no hagi estat imposada o manipulada en algun sentit. En primer lloc, Arrow exposa els supòsits de l'elecció individual racional; en segon lloc, determina les condicions sota les quals una decisió col·lectiva seria considerada «democràtica», i, finalment, formula i ofereix una interpretació al teorema de la (im)possibilitat.

Shepsle, K. A. (1989). «Studying Institutions. Some Lessons from the Rational Choice Approach». *Journal of Theoretical Politics* (vol. 2, núm. 1, pàg. 131-147). [Trad. al castellà: Shepsle, K. A. (2007). «Estudiando las instituciones: algunas lecciones del enfoque de la elección racional». *Revista Uruguaya de Ciencia Política* (núm. 16, pàg. 15-34).]

En primer lloc, aquest article de Shepsle constitueix el veritable programa del nou institucionalisme, que es basa en l'enfocament econòmic de la democràcia i en el model de l'elecció racional que li serveix de base epistemològica. Shepsle defineix les institucions polítiques com a veritables mecanismes per a la producció d'equilibris polítics. En segon lloc, l'autor també es pregunta com se seleccionen i es transformen aquestes institucions.

Downs, A. (1957). «An economic theory of political action in a democracy». *Journal of political economy* (vol. 2, núm. 65, pàg. 135-150). [Trad. al castellà: Downs, A. (2007). «Teoría económica de la acción política en una democracia». A: Batlle, A. (ed.). *Diez textos básicos de ciencia política*. Barcelona: Ariel.]

Aquest article de Downs ve a ser un resum o presentació de la seva obra *An Economic Theory of Democracy*: s'hi exposen tots els elements (i les relacions entre ells) que defineixen la competició electoral en les democràcies contemporànies sota la perspectiva de l'enfocament econòmic. La hipòtesi central de l'explicació és que «en democràcia, [el govern] és un empresari que ven polítiques públiques a canvi de vots en lloc de productes [o béns privats] a canvi de diners».

Bibliografia

- Aldrich, J.** (1993). «Rational choice and turnout». *American Journal of Political Science* (vol. 1, núm. 37, pàg. 246-278).
- Arrow, K. A.** (1963). *Social Choice and Individual Values*. New Haven: Yale University Press. [Trad. al castellà: (1974). Madrid: Instituto de Estudios Fiscales i (1994). Barcelona: Planeta-De Agostini.]
- Black, D.** (1958). *The Theory of Committees and Elections*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brams, S.** (1978). *The Presidential Election Game*. New Haven: Yale University Press.
- Budge, I.** (1994). «A new spatial theory of party competition: uncertainty, ideology and policy equilibria viewed comparatively and temporally». *British Journal of Political Science* (vol. 4, núm. 24, pàg. 443-467).
- Calvert, R.** (1995). «Rational actors, equilibrium, and social institutions». A: Knight, J.; Sened, I. *Explaining Social Institutions*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Chen, Y.; Ordeshook, P. C.** (1994). «Constitutional secession clauses». *Constitutional Political Economy* (vol. 1, núm. 5, pàg. 45-60).
- Colomer, J. M.** (1991). «Retorno a las instituciones». *Claves* (núm. 15 pàg. 51-56).
- Downs, A.** (1957). *An Economic Theory of Democracy*. Nova York: Harper. [Trad. al castellà: (1973). Madrid: Aguilar.]
- Enelow, J.; Hinich, M.** (1984). *The Spatial Theory of Voting*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ferejohn, J.; Fiorina, M.** (1975). «Closeness only counts in horseshoes and dancing». *American Political Science Review* (vol. 3, núm. 69, pàg. 900-925).
- Fishburn, P. C.** (1973). *The Theory of Social Choice*. Princeton: Princeton University Press.
- Gibbard, A.** (1973). «Manipulation of voting schemes: a general result». *Econometrica* (vol. 4, núm. 41, pàg. 587-601).
- Hinich, M.; Munger, M.** (1997). *Analytic Politics*. Nova York: Cambridge University Press.
- Hotelling, H.** (1929). «Stability in Competition». *Economic Journal* (vol. 153, núm. 39, pàg. 41-57).
- Krehbiel, K.** (1988). «Spatial models of legislative choice». *Legislative Studies Quarterly* (vol. 3, núm. 13, pàg. 259-319).
- McKelvey, R. D.** (1976). «Intransitivities in multidimensional voting models and some implications for agenda control». *Journal of Economic Theory* (vol. 3, núm. 12, pàg. 472-82).
- McKelvey, R. D.** (1979). «General conditions for global intransitivities in formal voting models». *Econometrica* (vol. 5, núm. 47, pàg. 1085-1112).
- North, D. C.** (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Nova York: Cambridge University Press. [Trad. al castellà: (1995). Mèxic: Fondo de Cultura Económica.]
- Plott, C.** (1967). «A notion of equilibrium and its possibility under majority rule». *American Economic Review* (vol. 4, núm. 57, pàg. 787-806).
- Rae, D. W.** (1967). *The Political Consequences of Electoral Laws*. New Haven: Yale University Press.
- Riker, W. H.** (1962). *The theory of political coalitions*. New Haven: Yale University Press.
- Riker, W. H.** (1982). *Liberalism against Populism*. San Francisco: W. H. Freeman.
- Riker, W. H.; Ordeshook, P.** (1968). «A Theory of the Calculus of Voting». *The American Political Science Review* (vol. 1, núm. 62, pàg. 25-42). [Trad. al castellà: Colomer, J. M. (1991). *Lecturas de teoría política positiva*. Madrid: Instituto de Estudios Fiscales.]

Robertson, D. (1976). *A Theory of Party competition*. Nova York: John Wiley.

Satterthwaite, M. (1975). «Strategy-proofness and Arrow's conditions: existence and correspondence theorems for voting procedures and social welfare functions». *Journal of Economic Theory* (vol. 2, núm. 10, pàg. 187-217).

Schumpeter, J. A. (1942). *Capitalismo, socialismo y democracia*. Barcelona: Pàgina Indòmita [2015].

Shepsle, K. A. (1979). «Institutional arrangements and equilibrium in multidimensional voting models». *American Political Science Review* (vol. 1, núm. 23, pàg. 27-59).

Shepsle, K. A. (1989). «Studying Institutions: Some Lessons from the Rational Choice Approach». *Journal of Theoretical Politics* (vol. 2, núm. 1, pàg. 131-147).

Shepsle, K. A. (2006). «Old questions and new answers about institutions: The Riker objection revisited». A: Weingast, B. R.; Wittman, D. A. (editors). *The Oxford Handbook of Political Economy*. Oxford: Oxford University Press.

Tullock, G. (1967). «The general irrelevance of the General Impossibility Theorem». A: *Towards Mathematics of Politics*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.

Tullock, G. (1981). «Why so much stability?». *Public Choice* (vol. 2, núm. 37, pàg 189-205).